

amerika og Asien. I begge de sidste er Kontinenterne delt i ret afgrænsede Lande og imellem ret afgrænsede Nationaliteter fra gammel Tid, og det bliver i Fremtiden ikke let for Evroperne at udfolde deres Energi saa uhindret dér som i Afrika, der med sit Virvar af løst sammensatte, halv eller helt vilde Samfund, er lettere at skalte og valte med end Kulturriger. Af disse sidste findes praktisk talt kun de nordafrikanske, islamiske Samfund og Abyssinien, der maa tages mere alvorligt. Og det, der er det væsentligste, er at Afrikas Jord rummer store Skatte. Guldproduktionen her er 40% af hele Jordens. Diamantgruberne overtræffer

Indiens og Brasiliens. Kobber og Zink findes der rigeligt af. Jærnmængden skal staa paa Højde med Evropas, og Kullejerne forsyner Skibsfarten i Sydafrika. I de højere liggende Dele af det tropiske Afrika kan der med Held drives Landbrug og faas indfødt Arbejdskraft. Afrikas Udførsel af Bomuld og andre Vævestoffer vil sikkert gaa en Omgang i Møde, og hvad Kakao, Palmeolie og Jordnødder angaar, staa Afrika højest. I de højtliggende tropiske Egne og i Steppelandene er der Rum for et udvidet Kvægavl etc. Paa medfølgende Kort faas en Oversigt over Afrikas Jærnbaner, der skal virke i Eksploitationens Tjeneste.

O.

Literaturanmeldelser.

Danmark, Land og Folk. Historisk-topografisk-statistisk Haandbog. Udgivet ved Daniel Bruun, under Medvirkning af en Række Fagmænd. Bind I (426 + 237 S.), Bind II (306 + 123 + 299 S.). Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag. København 1919.

Alene ved sit Omfang, sit store Anlæg og sin Rigdom paa Detailler indtager dette Værk en meget fremtrædende Plads indenfor Litteraturen om Danmark. En lang Række af kendte og ansete Fagmænd har her skildret forskellige Sider af vort Lands Natur, dets Mindesmærker, dets Bebyggelse og Menneskeliv i Fortid og Nutid og dets Næringsveje. Alene Bind I tæller 30 Medarbejdere. Ganske vist er ikke alle Haandbogens Emner lige indgaaende behandlede, og undertiden savner man en indre Sammenhæng mellem de mange Afhandlinger og kan ikke frigøre sig for den Tanke, at der ved et intimere Samarbejde mellem Medarbejderne maaske kunde være vundet et rigt og helt Billede af Danmark og dansk Kultur, hvor hver Enkelthed kom til sin Ret og saas i sin rigtige Sammenhæng. Et saadant Billede giver Haandbogen ikke. De mange Enkeltheder er ikke sammenføjede, de mangfoldige Aarsagsforbindelser, der knytter Danmarks Land og Folk sammen til et uløseligt Hele, er ikke paapegede. Væsentlige Elementer synes endog at være glemt; saaledes er der end ikke gjort Forsøg paa at skildre det danske Folks fysiske og aandelige Habitus. Disse Mangler gør sig forøvrigt stærkest gældende i Bind I, der omhandler Landet som Helhed. I Skildringen af de enkelte Landsdele, der er paa-begyndt i Bind II og skal fortsættes i de følgende Bind, er der mere Sammenhæng og Fuldstændighed.

Bind I indledes af Prof. H. P. Steensby, der særlig dvæler ved Betydningen af Danmarks Beliggenhed ved Færdsejlene mellem Vesterhavet og Østersøen. Dr. phil. Victor Madsen giver i sit Afsnit »Landets Tilblivelse« en kortfattet, livlig og anskuelig Fremstilling af Danmarks Geologi. Hertil er knyttet en Skildring paa 34 Sider af den danske Geologis Historie, der synes Anmelderen en Smule for udførlig, saa meget mere som ingen anden Videnskabsgren er fundet værdig til at blive historisk skildret i Værket. Bemærkningerne om afdøde Prof. N. V. Ussing giver ikke noget sandt Billede af denne Forskers Betydning for dansk Geologi. Magister H. Hansens Afhandling om Klimaet er forsynet med en Serie meget instruktive Vejrkort. Prof. C. H. Ostenfelds Kapitel om Danmarks Plantevækst omfatter en Oversigt over den danske Plantevæksts Historie samt en kortfattet Skildring af de nulevende Plantesamfund i Danmark; han drager herved ikke noget Hovedskel mellem naturlige og kunstige Plantesamfund, men lader Planternes Forhold til Vandforsyningen være Basis for sin Inddeling. Fra et geografisk Synspunkt er denne Skildring af særdeles stor Værdi. Dr. phil. C. Wesenberg-Lund gør Rede for vor Dyreverdens Historie og for vor nulevende Faunas Sættelse og Livskaar. En af de meget faa etnografiske Bemærkninger, der findes i Bind I, er fremsat i dette zoologiske Afsnit, idet Steppegernnet og andre Steppedyr sammenlignes med »Steppens Zigeunere, der ogsaa en Tid lang tog til Takke med de jydskes Heder«; desværre maa jo hertil siges, at Zigeunerne ikke er noget Steppe-Folk, og at Hedens Tater kun indeholdt et meget ringe Zigeuner-Element. Efter Wesenberg-Lunds Paavisning af de mange Farer, der truer vor Dyreverden fra Menne-

skenes Side, og som bliver bestandig mere ødelæggende, jo mere Bebyggelsen, Opdyrkningen og det industrielle Liv vokser, læser man gerne Museumsinspektør V. Hintzes Kapitel om Naturfredning i Danmark, hvor man erfarer, hvad der til Dato er gjort for at skabe Fristeder for vort Lands oprindelige Plante- og Dyreliv og for at bevare særlig naturskønne Egne mod Ødelæggelse.

Om »Folket og dets Mindesmærker« handler de følgende Kapitler. Museumsinspektørerne Hans Kjær, Jørgen Olrik og Chr. Axel Jensen og Museumsdirektør M. Mackeprang har skrevet henholdsvis om Oldtidsmindesmærker og Oldtidsbebyggelse, om de gamle danske Landsbyer og Bøndergaarde, om Voldsteder, Herreguarde og Slotte og om vore Kirkebygninger og deres Udstyr. Maaske er disse fire Kapitler den Del af første Bind, der vil blive mest paaskønnet af Læsernes Flertal. Vor populærvidenskabelige Litteratur er ikke særdeles rig paa gode arkæologiske og kulturhistoriske Arbejder; disse fire Bidrag af erfarne Museumsmænd udfylder et virkeligt Savn. Mindre Interesse har det følgende Kapitel, om Befolkningen; det indeholder kun nogle statistiske Oplysninger om Folketællinger, Fødselshyppighed, Ind- og Udvandring, Dødelighed m. m., altsaa et kortfattet Uddrag af nogle Sider i Statistisk Aarbog.

Første Binds anden Halvdel omhandler Danmarks Landbrug og er en fyldig Fremstilling af vort Lands bærende Erhverv. Den interessante historiske Indledning er skrevet af Landhusholdnings-selskabets Sekretær Hans Hertel, og i det følgende er der gjort Rede for Landbrugets nutidige Forhold gennem en lang Række Bidrag, forfattede af Professorerne O. H. Larsen og T. Westermann, Statskonsulenterne J. Jensen, Peter Aug. Mørkeberg, Axel Appel, K. Hansen, Anton Christensen, Kontorchef H. C. Larsen og andre af Landbrugsvidenskabens ledende Mænd. Der savnes en Redegørelse for Landbrugets Afhængighed af Jordbundsforholdene og de deraf betingede Forskelligheder i Driftsmaade og Udbytte indenfor forskellige Dele af vort Land; forhaabentlig vil dette Savn blive afhjulpet under Skildringen af de enkelte Landsdele. — I Tilslutning til Landbruget følger et interessant og rigtholdigt Kapitel om Skovbruget, forfattet af Prof. Johs. Helms; her omhandles bl. a. Skovbrugets Historie, Skovplantning paa Hede- og Klitstrækninger, Skovbrugets Teknik, og gives fyldige statistiske Oplysninger om Skovens Udbredelse og Bevoks-

ningens Art i Landets forskellige Egne. Endelig slutter første Bind med et Kapitel om Jagten (af Redaktør C. Govertz Jensen) og et om Fiskeri (af cand. polit. Henning Kiørboe), det sidste allfor kortfattet i Forhold til vort Fiskeris Betydning.

Bind II begynder med et Afsnit om de danske Købstæder. Dr. phil. Villads Christensen har skrevet en fortrinlig Afhandling om Købstædernes Oprindelse og Udvikling; hans Redegørelse for Naturforholdenes Betydning for Byernes Opstaaen og Vækst har ikke alene historisk, men ogsaa stor geografisk Værdi. Hans Skildring af Købstædernes vekslende Skæbne fra Oldtid til Middelalder er fængslende Læsning. Hertil slutter sig værdigt Magister Hugo Matthiessens Afhandling om Grundplan og Byggeskik i de danske Købstæder; af særlig geografisk Interesse er her Redegørelsen for Byplanernes Afhængighed af Naturforhold og Færdselslinjer. Det følgende Afsnit er viet København; Villads Christensen har draget Linjerne op i Hovedstadens Udviklingshistorie, og Chr. Axel Jensen skildrer vor Bys Arkitektur. Derefter følger Byernes Erhverv, Cand. polit. Henning Kiørboe har skrevet om Industriens og Handelens nyere Historie og nuværende Tilstand og har underbygget sin Skildring med fyldige statistiske Oplysninger, og hertil slutter sig cand. polit. Sven Røginds Kapitel om Samfærdselsmidlerne. Endelig gaar der forud for den topografiske Behandling af de enkelte Landsdele en Redegørelse for Landets Inddeling og Administration i Fortid og Nutid, forfattet af Villads Christensen.

Værkets egentlige topografiske Del begynder midt i Bind II. Den Landsdel, der først behandles, er Sønderjylland. Magister H. V. Clausens geografiske Oversigt over Sønderjylland er en kortfattet, men indholdsrig Skildring, hvis talrige Enkeltheder følger sig smukt sammen. P. Lauridsens historisk-etnografiske Kapitel om vort Folks Sydgrænse er en vægtig Afhandling og er ikke mindst i Øjeblikket af allerstørste Interesse.

Af Kongerigets Amter er Hjørring og Thisted topografisk behandlede i Bind II. Som allerede fremhævet, slutter de enkelte Bidrag sig her bedre sammen end i den Del af Værket, der omhandler Danmark som Helhed, og intet væsentligt synes at være glemt. Blandt de bærende Kræfter staar forrest Magister J. O. Bøving-Petersen og Dr. Villads Christensen, af hvilke førstnævnte har leveret de livlige Landskabsskildringer, medens sidstnævnte fremdrager væsentlige Træk af Befolknings Liv i Fortid og

Nutid. De geologiske Forhold er behandlet af Statsgeolog Axel Jessen og Prof. O. B. Bøggild, Plantevæksten af Prof. C. H. Ostenfeld. Om Fortidsminder, Herregaarde og Kirker fortæller Hans Kjær og Chr. Axel Jensen. For Købstædernes Historie og nutidige Forhold gør Hugo Matthiessen og Henning Kiørboe Rede. De ret kortfattede Sognebeskrivelser skyldes hovedsagelig Arkivsekretær S. Nygaard.

»Danmark, Land og Folk« bør næppe opfattes som en Konkurrent til Standardværket Traps Danmark, som det paa ingen Maade kan erstatte. Den, der søger grundige og indgaaende topografiske Oplysninger om en dansk Egn, maa nu som før gaa til Trap. Det foreliggende nye Værk har dog sin fulde Berettigelse; det indeholder en smuk Samling af naturvidenskabelige og kulturhistoriske Skildringer, fyldige og læselige. Selve Fremkomsten af et saadant nyt Værk er et af de Tegn, der viser, at Interessen for og Kærligheden til Land og Hjemstavn er i Vækst. Forlaget har udstyret Værket med en overdaadig Rigdom af Tekstbilleder, Plancher og Kort.

Gudmund Hatt.

De Geografiska Upptäckternas Historie. Sydamerika. Kampen om Guld och Silver 1498-1600, av Erland Nordenskiöld, Uppsala. J. A. Lindblads Förlag, 1919.

Den bekendte svenske Forskningsrejsende, Dr. phil. Erland Nordenskiöld, hvem vi kan takke for mange udmærkede Publikationer fra hans Rejser imellem Sydamerikas Indianerstammer i Peru og Bolivia, har i ovennævnte Værk beriget den historisk-geografiske Literatur med en højst interessant Beretning om de spanske Conquistadorers Opdagelser, Rejser og Plyndringer i Sydamerika i Aarene fra 1498-1600. Uden at komme ind paa Detaillerne i de enkelte Afsnit, der hver for sig omhandler Spaniernes Togter til de forskellige Landsdele, skal det fremhæves, at Bogen som Helhed giver en vel funderet Oversigt over det paa en vis Maade gigantiske Forskerarbejde, der i Sydamerika udfoldedes af Spanierne. De var nemlig kun paa en vis Maade Forskningsrejser, for saa vidt som næsten hele Sydamerika blev kendt for Datiden, skønt oftest igennem farvede og fantastiske Beretninger, men det var paa ingen Maade ideelt anlagte Ekspeditioner, der gik ud paa at berige Europas eller Spaniens Kend-

skab til Jorden, men i det store og hele Togter, der gik ud for at samle Guld og Sølv og berige sig paa enhver Maade, og de stiller her som saa mange andre Steder paa Jorden Evropæerne, de kristne Evropæere, i et sørgeligt Lys. Ganske vist maa man erindre, at Opdagelserne foregik i det 15. og 16. Aarh., men selv med dette Faktum for Øje rystes man over de Grusomheder, som blev begaaet bl. a. ved Erobringen af Inkariget og udelukkende for at tilfredsstille den vanvittige Tørst efter Guld, som til alle Tider har grebet og endnu griber Menneskene. Nu maa man ogsaa erindre sig, at de Hundreder af Æventyrere, der udgik paa saadanne Togter, ikke var af den bedste Sort, tværtimod. Ogsaa andre end Spanierne deltog i Datidens Togter til Sydamerika, for det første Portugiserne og tillige Tyskerne, der for frem paa ganske samme Vis som de spanske Conquistadorer. Hines Rejser var dog forsvindende i Forhold til Spaniernes, der trodsende alle Farer, Sult og Nød, omsejlede og gennemstregede det mæglige Kontinent i en saadan Maalestok, at hvis de havde efterladt sig et geografisk Resultat i Forhold hertil, vilde vor Kendskab til Sydamerika have staaet paa en betydelig Højde allerede for Aarhundreder siden.

Med det geografiske Arbejde og Beretninger fra Rejserne var det imidlertid smaat bevendt. Mange af Lederne kunde ikke engang skrive deres egne Navne; men Munkene, der med Korset fulgte i Conquistadorernes Tog, kan vi takke for adskillige Beretninger om de Spanskes Færd. Man forbavses over, at Conquistadorerne ofte var gamle Folk, saaledes var den berygtede Pizarro 55 Aar og andre henved 70 Aar. De spanske Ekspeditioner tiltog efterhaanden i Antal, og i Slutningen af den spanske Erobringstid fulgte mange af Spaniens fornemme Adel med Kvinder og Børn med paa Rejserne i Haab om Guld og Ære, Statholder- og Guvernørposter og Erobring for den spanske Krone.

Enkelte af Conquistadorerne kan man ikke frakende en vis Humanitet overfor Indianerne og ærlig Vilje til at gaa frem ad fredelig Vej, ligesom ogsaa enkelte gjorde Forsøg paa virkelig Udforskning; men den ulidelige Tørst efter Guld smittede selv de bedste. Det er en overordentlig interessant Tid, Forfatteren opruller for os, særlig mærkelig er Inkatiden og særlig sørgelig Inkakulturens Undergang. Til Inkterne knytter sig mest Indtrykkene af Guld og Rigdom, og det synes, at blandt alle Indianere i Sydamerika har der hersket mere eller mindre vage